

SIMA MILUTINVIĆ SARAJLIJA U NÁS

Nedávno dospěla česká literární historie k závěru, že tzv. období národního obrození představuje kulturní typ, který má četné charakteristické znaky mj. synkretismem, úsilím o emancipaci, budováním kultury na filozofických základech, mytologismem, tím, že překlady tvoří nedílnou součást při vytváření vlastní národní kultury, kterou buduje jako ideál a také zvláštní pozici, kterou zaujímá vlastenecká společnost.¹ „Česká kultura se rozvíjí především prostřednictvím rozvoje jazyka,“ – píše V. Macura. Jazyk určuje konečně i obecné koncepce směru rozvoje kultury. Utvářená česká kultura se totiž orientuje ke kultuře slovanské, tedy vlastně právě ve směru jazykové příbuznosti.²

Dvacátá až čtyřicátá léta minulého století, o nichž v souvislosti s naším tématem bude především řeč, jsou nazývána obdobím generace Jungmannovy. Třebaže počátky jsou již v předcházejícím desetiletí, tato léta jsou příznačná mj. tím, že všichni významní představitelé tvořící se národní kultury jednak literárně tvořili a překládali, jednak se věnovali historickému, literárně historickému, jazykovědnému, folkloristickému či geografickému vědeckému bádání.

Historické vědomí, jež těsně souviselo s vědomím příslušnosti k slovanskému „národu“, se již značně upevnilo, byl vypracován a ustálil se jazyk literárních (básnických) a odborných děl a vznikaly postupně četné formulace slovanské ideje.³ S tím souvisel rozvoj vzájemných styků a vztahů mezi četnými literárními, vědeckými a kulturními tvůrci jednotlivých emancipujících se slovanských národů.

Úkolem tohoto příspěvku není podrobná analýza vzájemných česko-srbských nebo tehdy širěji chápaných česko-jihoslovanských kulturních styků. Soustředím se především na hledání odpovědi na otázku, co se v tehdejší české společnosti vědělo o srbském (jihoslovanském) národě, jeho jazyce (jazycích), literatuře a lidové slovesné tvorbě. A co se o Simu Milutinovičovi psalo v literárně historických studiích, přehledech, statích i v korespondenci, v tisku, memoárové literatuře, v encyklopedických příručkách a naučných slovnících. Takto výrazněji vystoupí do popředí místo, jaké v české kultuře jméno a dílo Simy Milutinoviče Sarajliji zaujímalo.

1 Macura, V.: *Znamení zrodu*. České národní obrození jako kulturní typ, Praha 1983.

2 Tamtéž, s. 67.

3 Hrabák, J., Jeřábek, D., Tichá, Zd.: *Průvodce po dějinách české literatury*, Praha 1976, s. 160 n.

Již Josef Dobrovský a jeho generace věděli dost o srbském (jihoslovanském) písemnictví, neboť to bylo součástí jejich širokých zájmů o „slovanské“ záležitosti. Již koncem 18. stol. Dobrovský věděl např. o Jovanu Rajićovi a později napsal o jeho překladech do Slavínu.⁴ Patriarcha slavistiky se zajímal o Mrazovićovu *Gramatiku*, dopisoval si s Atanasijem Stojkovićem a doporučoval napsat o Dositeji Obradovićovi článek, protože „*my Slované musíme držet pohromadě*“. Díky J. Kopitarovi se počátkem 19. stol. spojil s „jistým Lukou Mušickým“, později „srbským Horatiem“, poznal některé Solarićovy práce a zejména však mu Kopitar doporučil svého učitele Vuka Karadžiče, autora první sbírky srbských lidových písní, kterou si Dobrovský předplatil. Ve Slovance (1814) věnoval Dobrovský novějšímu srbskému písemnictví značné místo.⁵

Jovan Kršić již před více než šedesáti lety vyvrátil mylně tradovaný názor,⁶ že Dobrovský se choval chladně k „*srbské lidové poezii v době, kdy celý kulturní svět byl jím nadšen*,“⁷ a dokázal, že „*Čech původem a Slovan jazykem*“, jak sám sebe Dobrovský nazval, od počátku svých slavistických zájmů věnoval zvláštní pozornost slovanskému jihu, protože v „*srbsko-makedonsko-bulharské jazykové oblasti*“ nacházel odpověď na otázku o původu staroslověnštiny.⁸ Dobrovský patřil k prvním slavistům, kterým Vuk Karadžić zaslal své pesnarice. Ať už přijmeme Kršićovo tvrzení, že písně na něj „*udělaly pěkný dojem*“, nebo se spokojíme pouze s tím, že k nim Dobrovský přistupoval z hlediska svých historicko-filologických kritérií, fakt je, že je dokonce četl se svými žáky. J. Kopitar píše o tom dne 21. března 1815 Vuku Karadžićovi: „*Dobrovský hat mir nach Paris geschrieben, dass er Ihre pjesnarica mit seinen Schülern lese.*“⁹ Doklady o příznivém vztahu J. Dobrovského k srbské lidové slovesné tvorbě nacházíme rovněž v jeho korespondenci, třebaže bychom mohli do jisté míry přijmout Jagićovo tvrzení, že Dobrovský „*ne ponimal ješčo polnago značenija*

4 Popović, P.: *Dobrovski i srpska književnost*, In: Josef Dobrovský. 1753–1929. Sborník statí. Uspořádali Jiří Horák, Matyáš Murko a Miloš Weingart, Praha 1929, s. 277–287.

5 Tamtéž, s. 283 n.

6 Brandl, V.: *Život Josefa Dobrovského*, Brno 1883, s. 269. Viz též Kršić, J.: *Dobrovski i srpska narodna poezija*. In: Josef Dobrovský. 1753–1929. Sborník statí. Praha 1929, s. 183–192.

7 Kršić, J.: cit. dílo, s. 183.

8 Tamtéž, s. 184. Viz též Dorovský, I.: *České země a Balkán. Kapitoly z dějin česko-makedonských a makedonsko-českých styků*. Brno 1973, s. 18.

9 Stojanović, Lj.: *Vukova prepiska I.*, Beograd 1907, s. 143. Doklady o příznivém vztahu J. Dobrovského k srbské lidové slovesné tvorbě nacházíme rovněž v jeho korespondenci. Viz Jagić, V.: *Pis'ma Dobrovskago i Kopitara*, Sankt Petěrburg 1885, s. 432.

narodnoj poezii“.¹⁰ Dobrovskému však neupřeme zásluhu, že to byl on, kdo již roku 1811 poskytl první informace o slovanské lidové poezii Jacobu Grimmovi. Není bez zajímavosti např. ani podobnost chápání lidové poezie J. Dobrovským a J. W. von Goethem, s nímž se „otec slavistiky“ setkal v roce 1823 v Mariánských Lázních. Goethe, který byl srbskou lidovou poezií nadšen, překládal ji a psal o ní, ve stáří spatřoval v srbských i staroněmeckých epických písních „barbarskou poezii“.¹¹

Právě Jacob Grimm, kterého poprvé Dobrovský upozornil na „starého Bojana“ ze Slova o pluku Igorově i na Goethův překlad *Hasanaginice*, rozšířil po světě slávu Karadžićovy sbírky *Mala prstonarodna–slavenosrbska pesnarica* (1814) tím, že napsal o ní nadšenou recenzi.¹² A není divu, že pouhé dva roky po vydání Karadžićovy druhé sbírky *Narodna srbska pesnarica* (1815) vydal Václav Hanka drobný výbor překladů osmi srbských lidových písní *Prostonárodní srbská musa do Čech převedená*.¹³ A neudivuje ani to, že velmi přátelsky přijal Vuka Karadžiće za jeho pobytu v Praze také J. Dobrovský.¹⁴ Vuk Karadžić se tak stával v českém (i slovenském) prostředí ve dvacátých letech nejznámějším představitelem Jihoslovanů.

František Ladislav Čelakovský, který slovanské lidové písně překládal, psal J. V. Kamarýtovi dne 2. dubna 1823 mj., že „milo mi bylo tohoto znamenitého Srba poznati. Tu jsme hovořili o literáckých slov (anských) věcech až skoro do 10 hodin v noci (...). Z jeho úst mi ponejprv jak náleží hezky zněl srbský jazyk“.¹⁵ A o rok později (24. září 1824) psal Josef Jungmann: „Čelakovský, jenž

10 Tamtéž, předmluva, s. LI.

11 Čurčin, M.: *Das serbische Volkslieder in der deutschen Literatur*, Leipzig 1905, s. 151.

12 Wiener Literatur Zeitung, Wien 1815.

13 Praha 1817. Měl jsem po ruce Hankovy písně a *Prostonárodní srbská musa do Čech převedená*. Vydal Jan Máchal. Praha 1918. Na s. 233–254 obsahuje překlady osmi srbských a dvou ruských lidových písní. Jedna z nich je přeložena z Karadžićovy první sbírky (Přirozená svoboda – Prirodna sloboda), sedm z druhé Karadžićovy sbírky. Jsou to *O knížeti Lazarovi*, *O sv. Mikuláši*, *Ovčák a děvčice*, *Tkanice a dívka*, *Fatimbegović a jemu nesouzená*, *Mistrovi a Žákovi*. Junácké písně zastupovala píseň o Lazarovi a Fatinbegovićovi, k nimž se řadí i legendová píseň o sv. Mikulášovi. Ostatní patří k milostným lidovým písním. V. Hanka znal srbsky bohužel jen povrchně. Proto mnoha místům a slovům neporozuměl a překládal je chybně, jindy otrocky, aniž porozuměl smyslu originálu.

14 Paul, K.: *Styky Josefa Dobrovského s představiteli slovanské vědy*. Slovanský přehled 21, Praha 1929, s. 6. Viz též sb. *Češi a Jihoslované v minulosti*. Od nejstarších dob do roku 1918. Praha 1975, s. 233.

15 Bílý, Fr.: *Korespondence a zápisky Fr. L. Čelakovského*, I, seš. 2, Praha 1910, s. 175.

se nejvíce obírá nářečím srbským, polským a ruským, má velkou sílu písní národních slovanských do tisku hotových; zvláště šťastně srbské z Vuka překládá.“¹⁶

Josef Jungmann se pak ještě několikrát ve své korespondenci zmiňuje o „přismahlém, nevelkém muži o jedné noze“, o „štědrém a dobrém člověku“ Vuku, jeho sběratelské činnosti i o setkání s ním. Tak roku 1823 J. Jungmann psal: „Byl zde Vuk Stefanović (...) Povídal, jak v rakouském Srbsku Vša národnost zmizela – ale v Hercegovině, tam že kvete posud národní básnictví (...). On celý žije v národním básnictví.“¹⁷

Julius Dolanský poznamenává, že J. J. Jungmann poznal z jižních Slovanů kromě V. S. Karadžice také dalšího „nejpřednějšího představitele tehdejší srbské vědy a poezie“ – Simu Milutinoviće Sarajliju. Jeho stručnou charakteristiku podal J. Jungmann v roce 1827 takto: „Byl tu Milutinović, skladatel Serbianky, – Jel ku knižeti Milošovi, dostav u něho dobrou službu. Je velmi silný, pěkný člověk, tak jako Řeky malujem, jen o něco statečnější.“¹⁸

Dějiny slovanských literatur se systematicky zabýval P. J. Šafařík, který „životem svým náleží Slovákům, Srbům a Čechům“ – jak později výstižně napsal jeho vnuk Konstantin Jireček.¹⁹ O Šafaříkových zásluhách o poznání jihoslovanských (nejen srbské, jak bychom se mohli domnívat na základě názvu jeho práce) literatur nejnověji zsvěceně pojednal Djordje Kostić.²⁰ Četné cenné informace, úsudky o literatuře jihoslovanských národů i hodnocení tvorby jednotlivých literárních tvůrců nacházíme v Šafaříkově korespondenci především s Františkem Palackým, Jánem Kollárem a Martinem Hamuljakem.²¹

Za svého dlouholetého pobytu v Novém Sadu (1819–1832), kde vedle Srbů byli Němci, Maďaři, Řekové, Arméni, Slováci, Židé aj. a kde bylo „hmizdo Srbsstva“ (jak psal J. Kollárovi), se P. J. Šafařík seznámil osobně s mnoha srbskými a dalšími jihoslovanskými literárními a vědeckými tvůrci. Měl možnost pravidelně sledovat vývoj kultury a písemnictví²² a obdivovat „opravdu poetický život čerstvého slovanského národu“ – jak se svěřoval Fr. Palackému.²³

16 Jungmann, J. J.: *Korespondence*. K vydání připravila O. Votočková–Lauermannová, Praha 1956, s. 76.

17 Tamtéž, s. 50.

18 Tamtéž, s. 118.

19 Jireček, K.: *P. J. Šafařík mezi Jihoslovany*, Osvěta 1985, s. 2.

20 Kostić, Dj.: *Pavel J. Šafarik o novoj srpskoj književnosti*, Beograd 1988. Tam také literatura. Viz též sb. *Češi a Jihoslované v minulosti*. Praha 1975. Bibliografie českých a slovenských prací o P. J. Šafaříkovi z jubilejního roku 1961 i z následujících dvou let je otištěna ve sb. *Odkaz P. J. Šafárika*, Bratislava 1963, s. 255–257.

21 *Korespondence Pavla Josefa Šafaříka s Františkem Palackým*. K vydání připravily V. Bechyňová, Z. Hauptová, Praha 1961; *Listy P. J. Šafárika Martinu Hamuljakovi*. Na vydanie pripravil Augustín Mat'ovčík, Martin 1965 aj.

22 Emler, J.: *Dopisy Pavla Josefa Šafaříka Janu Kollárovi*. Časopis muzea Králov-

V Novém Sadu se Šafařík osobně stýkal např. s Vukem Karadžićem, s arcibiskupem karloveckým Stefanem Stratimirovićem, s Lukijanem Mušickým, „hvězdou první velikosti v dějinách srbské literatury a osvěty“,²⁴ se svým gymnaziálním kolegou Djordjem Magaraševićem a s mnoha dalšími osobnostmi literárního, duchovního a osvětového života.²⁵ Četné doklady o tom nacházíme mj. v jeho korespondenci s Fr. Palackým. V Šafaříkových literárně historických studiích, přehledech a statích i v korespondenci s přáteli zaujímal Sima Milutinović Sarajlija významné místo. V dopise ze dne 29. prosince 1829 Fr. Palackému mj. píše, že o „srbské naší literatuře málo potěšených zpráv“ mu může podat. Kritizuje obsah i jazyk Letopisu Matice srbské a také „lenivého redaktora“, jímž tenkrát byl prof. Dj. Magarašević. „Nemají Srbové dobrých spisovatelů“, poznamenává Šafařík, ale „lid rád kupuje a čítá“.²⁶ A protože L. Mušicki byl od roku 1828 biskupem v Karlovcích, tj. v Charvátsku, a Vuk Karadžić v Zemunu, psal Šafařík Fr. Palackému o S. Milutinovićovi, že je to „nejlepší srbský básník“, který podle toho, co mu psal Kollár, „sebral hromadu národních písní. A hlavně je u tohoto tvůrce přirozená básnická síla s jakousi divokostí a bezvzdělaností smíšená, zázračně na čtenáře oučinkuje“. Zároveň Šafařík lituje, že mu nemůže poslat pro jeho časopis „krátkou biografii tohoto neobyčejného muže“. Slibuje však, že tak „učiní (...) budoucně“.²⁷

Ve svém díle *Geschichte der slawischen Sprache und Literatur nach allen Mundarten* (1826), které můžeme mj. považovat za jednu z nejdůležitějších prací o recepci jihoslovanského písemnictví, uvádí Šafařík především tři jména. Vedle L. Mušického a Vuka Karadžiće právě S. Milutinoviće Sarajliju. O dějinách literatury Jihoslovanů pojednal Šafařík ve čtyřech oddílech. Psal o dějinách Slávosrbů řeckého ritu, do nichž řadil také Bulhary, o písemnictví katolických Slávosrbů (Dalmatinců, Bosňanů, Slovinců), o charvátské (kajkavské) literatuře a o literatuře slovinské (windische Sprache).²⁸ Tenkrát i později se Šafařík domníval, že „jazyk tří plemen (Dalmatinců, Charvátů a Slovinců) je totožný se srbským jazykem“. V roce 1833 pak Šafařík psal o všech jižních Slovanech včetně Slovinců jako o „illyrských Slovanech“.²⁹ O V. Karadžićovi a S. Milutinovićovi jako o literárních tvůrcích a sběratelích lidové slovesné tvorby pak Šafařík psal v průběhu 30. a 40. let 19. století ještě

ství českého, Praha 1873, s. 144.

23 *Korespondence P. J. Šafařika s Fr. Palackým*, s. 40. Viz též Jireček, K.: cit. dílo, s. 20.

24 Jireček, K.: cit. dílo, s. 27.

25 Podrobněji tamtéž, s. 18 n.

26 *Korespondence P. J. Šafařika s Fr. Palackým*, s. 75.

27 Tamtéž, s. 75.

28 Jireček, K.: cit. dílo, s. 79.

29 Tamtéž.

několikrát. Tak se např. ve *Slovanském národopisu* (1842) při stručném výkladu o literárním vývoji v 18. stol. a v prvních desetiletích 19. století zmiňuje jak o Dositeji **Obradovičovi**, tak také o Mušickém, Karadžičovi a Milutinovičovi.³⁰

Zásluhy P. J. Šafaříka, v té době nejlepšího znalce písemnictví slovanských národů, o poznání jihoslovanského písemnictví, zejména pak díla Mušického, Karadžičova a Milutinovičova, jsou nesporné. Proto mohl právem napsat J. Kollárovi, že „o srbské literatuře mohu říci více než jinostranní literátoři. Já jsem velkou prací katalog srbských knih zhotovil, toulaje se od domu do domu a všecko přešťáraje“.³¹

Šafaříkovo hodnocení jihoslovanského literárního procesu, jeho jednotlivých období, jevů a osobností odpovídalo stupni poznání, dostupnosti pramenů i tehdejšímu uměleckému vkusu čtenářů. Jak však Dj. **Kostić** správně poznamenává, „Šafařík je bio jedan od prvih naučnika koji su intenzivnije počeli da se bave proučavanjem književne delatnosti u Kneževini Srbiji“.³² O Šafaříkových zásluhách pro poznání tvorby Simy **Milutinoviće** Sarajliji **Kostić** píše: „On je za kratko vreme izvanredno upoznao sve dobre osobine, ali i slabosti, ovog, po njemu, najboljeg srpskog pesnika. Osetio je Šafařík izuzetnu pesničku nadarenost Sime Milutinovića Sarajlije, koju je uvek podvlačio, ali i njegove muke sa jezikom i izrazom.“³³

P. J. Šafařík psal J. Kollárovi v březnu 1827 mj.: „Či jste viděli, čítali Simeonu Milutinovića Serbiansku, epické zpěvy, v Lipsku 1826, 4 díly? Ecce vates admirabilis – jako z buka! Poezie to výborná, jen řeč sarajevsko–bosňacká, k tomu novoobrazná, směle tvořená. Mezitím, jak nyní svět stojí, Milutinović jest přední poeta na srbském Parnasu, jest orel na srbském nebi, a všickni ostatní (nebo Mušicki už literárně a básnicky umřeli!) sú jen vrány a straky pod jeho oblaky.“³⁴

Podobným tónem se ptal Šafařík také Martina **Hamuljaka** v dopise ze 3. března 1827. Doporučoval mu, aby si opatřil Milutinoviču Serbiansku aspoň „pro statu notitiae“ (pro informaci – id), protože je to „výborná poezie“. Navíc Hamuljaka informoval, že Milutinović vydal rovněž „menší lyrické básně“. Také jeho však upozorňoval na Milutinovičův „neslýchaný“ a „novokovaný“ jazyk.³⁵

30 Šafařík, P. J.: *Slovanský národopis*. K vydání připravila Hana Hynková za spolupráce Josefa Hůrského a Luboše Řeháčka, Praha 1955.

31 Vlček, J.: *Medzi Váhom a Vltavou*, Bratislava 1957, s. 311.

32 Kostić, Dj.: cit. dílo, s. 92.

33 Tamtéž, s. 78.

34 Vlček, J.: cit. dílo, s. 329.

35 *Listy P. J. Šafaříka Martinu Hamuljakovi*, s. 107–108.

Třebaže si Šafařík cenil Milutinoviče ze všech srbských básníků nejvíce, od prvotního obdivu jeho básnického talentu přešel ke kritickému hodnocení jeho poezie, které vyjádřil v dopise Fr. Palackému ze 6. května 1830: „Věřím Vám, že Milutinovičovým básněm nerozumíte – an jim ani my zde nerozumíme, – ba snad i sám spisovatel. U něho mnoho poetického hmotu, ale bez formy. Kdyby byl zůstal sedlákem a básnil jako slepci! Anebo studoval od mládí!“³⁶

Uvedené Šafaříkovo hodnocení se nám může zdát značně příkré, je však podle mého názoru výstižné a pravdivé. A to i přesto, že takové hodnocení ne-najdeme ani v *Geschichte der slawischen Sprache und Literatur nach allen Mundarten*, ani v pozdějších Šafaříkových statích, rozpravách a přehledech, týkajících se slovanských nebo jihoslovanských literatur. Šafařík věnuje Milutinovičovi zvláštní místo např. v *Přehledu nejnovější literatury illyrských Slovanů*. Tam o něm píše, že „jest bez odporu přední srbský básník ze strany cyrilské“.³⁷ Stále jej považuje za největšího srbského básníka a „spanilého genia“ i přesto, že trpí „nedostatkem příslušného učeného chování“ a že má problémy s jazykovým vyjadřováním.³⁸

Šafaříkův *Přehled nejnovější literatury illyrských Slovanů po rok 1833* byl svou koncepcí a svým obsahem jedinou prací tohoto druhu, která o jihoslovanské literatuře byla v té době napsána. Přehled měl Šafařík hotový už koncem roku 1832. V dopise Fr. Palackému z 13. prosince 1832 se zmiňuje, že „zítřejšího dne vypravím k Vám (...) některé zprávy a pojednání o literatuře illyrských Slovenův, jmenovitě Srbův latinského a řeckého obřadu a Chorvatův (o vindických Slovencích budoucně)“.³⁹ O užitečnosti, potřebnosti a aktuálnosti podobné práce svědčí i to, že vyšla v témže roce (1833) také srbsky na tři pokračování v *Letopise Matice srbské*.⁴⁰ Ovšem v souladu s obrozenským chápáním úlohy překladu, jak ji ostatně známe z českého prostředí. Překladatel totiž (v tomto případě Teodor Pavlović) aktivně zasahoval do Šafaříkova textu, doplňoval jej a komentoval. Vstoupil tak mezi autora textu a příjemce (čtenáře) a prosazoval v komunikačním procesu svoje znalosti, svoje chápání a hodnocení a formuloval svoje názory.⁴¹ Tak např. T. Pavlović v první části Šafaříkovy rozpravy intervenoval několikrát poznámkami, komentáři, vynechávkami textu a doplňky a dokonce v několika případech vyslovil také svůj nesouhlas se Šafaříkovým hodnocením jevů. Pavlović měl např. výhrady proti úvodu k nejnovější knize Simy Milutinoviče *Sarajliji Pjevanija cernogorska i hercegovač-*

36 *Korespondence P. J. Šafaříka s Fr. Palackým*, s. 79–80.

37 Šafařík, P. J.: *Přehled nejnovější literatury illyrských Slovenův*. Časopis Českého muzea, roč. 7, sv. 1, s. 3–55. Dj. Kostić v cit. díle, s. 90, uvádí nepřesné informace.

38 Tamtéž, s. 42.

39 *Korespondence P. J. Šafaříka s Fr. Palackým*, s. 141.

40 Kostić, Dj.: cit. dílo, s. 81.

41 Macura, V.: cit. dílo, s. 71–72.

ka. Proto dodal: „*S dodatim izjasnenijama koja čitatelja više sbune neg što osvestiti mogu.*“⁴²

Přehled, v němž „*se projevuje sociologický rys posuzování literárního vývoje*“⁴³ byl poslední rozsáhlejší Šafaříkovou prací o jihoslovanském písemnictví, kterou napsal před svým odchodem z Nového Sadu do Prahy. V Praze už neměl tak bohaté a bezprostřední informace o nových jihoslovanských literaturách. Proto se soustředil na studium středověkých literárních a kulturních památek. Nepřestal se však zajímat o dílo Vuka Karadžiče, o němž referoval.⁴⁴ Svůj zájem o Karadžičovo dílo Šafařík završil recenzí na jeho knihu *Montenegro und die Montenegriner* (1837), v níž zdůraznil Karadžičovy všestranné znalosti o Černé Hoře a její lidové slovesné tvorbě a zároveň upozornil na četné nepřesnosti, které se objevují v odborné a cestopisné literatuře o této zemi.⁴⁵ Šafařík doporučoval, aby kniha vyšla také česky, což se bohužel nikdy nerealizovalo.⁴⁶

V kratších článcích a bibliografických přehledech, které Šafařík o nejnovější ilyrské literatuře a o dějinách srbské literatury uveřejňoval v *Ost und West*, podával spíše celkový obraz kulturního a národního života než hodnocení literárních osobností či jevů.⁴⁷ V informaci o časopisu *Včela* se zmiňuje mj. též o Milutinovičovi, který se „*zabývá vydáváním svých knih v Lipsku*“.⁴⁸ V německy psaném *Krátkém nástinu dějin srbské literatury* do roku 1835 Šafařík mj. informoval o vydání děl Dositeje Obradoviče a upozornil, že vyšlo nové vydání Milutinovičových knih *Pjevanja cernogorska i hercegovačka a Istorija Crne Gore*, která má „*velký význam*“, protože obsahuje staré listiny.⁴⁹

42 Kostić, Dj.: cit. dílo, s. 93, pozn. 95.

43 Bechyňová, V.: *Pavel Josef Šafařík jako historik a kritik jihoslovanských literatur*. In: Literárne vzťahy Slovákov a južných Slovanov, Bratislava 1968, s. 133.

44 Paul, K.: *P. J. Šafařík a Vuk Stefanović Karadžić*. Slavia, č. 8, Praha 1929, čís. 3, s. 551–584; též Černá, M.: *Česka štampa o Vuku za njegova života*. Kovčežić, knj. 6, Beograd 1964, s. 58–67.

45 *Montenegro und die Montenegriner*. Ein Beitrag zur Kenntniss der europäischen Türkei und des serbischen Volkes. Stuttgart–Tübingen 1837, Časopis Českého muzea, II, 1837, s. 368–370. Viz Karadžić, V.: *O Crnoj Gori. Razni spisi*. Priredio Golub Dobrašinić, Beograd 1972, s. 620–621.

46 Popularizaci Karadžičovy knihy v českém prostředí se ujal J. S. Tomíček, který uveřejnil z ní v časopise *Vlastimil* pět výňatků. Viz Černá, M.: cit. dílo, s. 63–64; sb. *Češi a Jihoslované v minulosti*, s. 277.

47 Bechyňová, V.: cit. dílo, s. 133.

48 Šafařík, P. J.: *Notizen*, Ost und West, Prag 1837, čís. 4, s. 32. Též Kostić, Dj.: cit. dílo, s. 101.

49 Šafařík, P. J.: *Literní zprávy ze Slovenska*. Časopis Českého muzea 1838, s. 102–107. Byl přetištěn též německy: *Mittheilungen über slawische Literatur*, Ost und West, Praha 1838, čís. 44, s. 182; čís. 45, s. 186; čís. 46, s. 196.

Šafaříkův mnohaletý trvalý zájem o slovanskou lidovou slovesnou tvorbu vyvrcholil mj. *Bibliografickým přehledem sbírek slovanských národních písní*⁵⁰ a jejím oceněním v *Slovanských starožitnostech* a v *Slovanském národopisu*. V uvedeném přehledu se nemohl Šafařík nezmínit o Milutinovičových zásluhách v tomto směru. Uvedl bibliografický záznam dvou vydání Milutinovičových černohorských a hercegovských písní i vydání jeho dějin *Černé Hory* z roku 1835, které obsahuje také sedm junáckých písní. Pod každým titulem, přeloženým do němčiny, nechybějí stručné Šafaříkovy poznámky.

V *Slovanském národopisu* Šafařík v stručném nástinu nové srbské literatury uvedl zásluhy Dositeje Obradoviće, Lukijana Mušického a Vuka Karadžiče a dodal, že svým zájmem o lidové písně si „zaslouží pozornosti“ také Sima Milutinović Sarajlija, autor sbírky černohorských a hercegovských lidových písní.⁵¹

Ve třetím svazku *Dějin jihoslovanské literatury* (Geschichte der südslawischen Literatur), které Josef Jireček vydal až po autorově smrti (1865), pojednal Šafařík o dějinách srbské literatury (Geschichte der serbischen Literatur). Současná česká literárně historická věda považuje toto „monumentální torzo“ za „nejzajímavější“ a také „nejcennější“ Šafaříkovo literárně historické dílo.⁵² Šafařík totiž koncem dvacátých a počátkem třicátých let (díky svému působení v Novém Sadu), kdy pracoval na rukopisu práce o dějinách srbské literatury, shromáždil takové množství bibliografických, biografických a dalších informací o srbských autorech a literárním vývoji, jako nikdo z cizích i domácích autorů před ním.⁵³

V dějinách srbské literatury usiloval Šafařík o nejobsáhlejší prezentaci autorů 18. a prvních desetiletí 19. století. Přitom jsou faktografické údaje o jednotlivých tvůrcích přebírány z různých pramenů. Nejvíce informací podává např. o Jovanu Rajičovi, Dositeji Obradovičovi a Simu Milutinovičovi. Vedle údajů o Vuku Karadžičovi je nejuplněnější a vyčerpávající životopis Simy Milutinoviće. Patrně proto, že téměř zcela převzal vše z článku, který vyšel v roce 1831 v Mnichově.⁵⁴

Ve svých dějinách jihoslovanské literatury, které představují jistý zvláštní bio-bibliografický literární slovník, vyslovil Šafařík své názory na soudobý literární vývoj a na literární snažení tehdejších nejvýraznějších jihoslovanských

50 Šafařík, P. J.: *Bibliografický přehled slovanských národních písní*. Časopis Českého muzea 1838, s. 545–561.

51 Šafařík, P. J.: *Slovanský národopis*. K vydání připravila Hana Hynková za spolupráce Josefa Hůrského a Luboše Řeháčka, Praha 1955, s. 65.

52 Bechyňová, V.: cit. dílo, s. 129.

53 Kostić, Dj.: cit. dílo, s. 155.

54 *Der serbische Dichter Symeon Milutinovičs*, Das Ausland, München 1831, čís. 177, s. 705–706; čís. 178, s. 710–711.

literárních tvůrců. Poznamenejme, že P. J. Šafařík, který ve svém výkladu položil hlavní důraz především na autory pocházející z jižní části Uher, u všech poukázal na problém jazyka, s nímž se potýkali a uvedl četná nedorozumění, jaká vyvolala Vukova jazyková reforma. Teprve po návratu do Prahy se však mohl otevřeně vyslovit za Vukovu jazykovou a pravopisnou reformu, neboť nemusel brát ohled na novosadské pravoslavné duchovenstvo. Šafařík byl přitom proti příliš rasantnímu Vukovu postupu při zavádění srbského lidového jazyka do psané literatury. Třebaže pojednal o každé slovanské literatuře ve zvláštním oddíle, Šafařík stále ještě chápal slovanské literatury jako jeden celek „*v duchu slovanských představ Kollárových*“.⁵⁵

Na svých cestách do Lipska se Sima Milutinović zastavil několikrát také v Praze, kde se seznámil s mnoha českými spisovateli a vědci. Spisovatel Jakub Malý např. vzpomíná na své setkání s Jihoslovany v době vojenské služby a na seznámení se Simou Milutinovićem.⁵⁶ Jak „*mladý praporečník, rodilý Srb z hranice, uvědomělý Slovan B.*“, píše Malý, tak také nadporučík Stoklin seznamovali své vojenské přátele „*blíže s básnictvím a hudbou jihoslovanskou*“. Stoklin jim prý zpíval srbské lidové písně a vyprávěl jim „*národní povídky obsahu někdy dosti zajímavého*“. A také díky Stoklinovi mohli od „*několika vysokých, kostnatých a vysmahlých Dalmatinců*“ poprvé slyšet „*jednotvárné a přece dojemné zvuky srbských bohatýrských zpěvů národních*“.⁵⁷ Od „*Jihoslovanů*“ se prý dokonce čeští důstojníci učili „*jihoslovanský*“.

„*I později často stýkal jsem se s vynikajícími Slovany Prahu navštěvujícími,*“ vzpomínal J. Malý. „*Z těch byl pro mne jedním z nejzajímavějších zjevů srbský básník Šimon Milutinović, bývalý sekretář knížete Miloše*“. Jakub Malý pak podrobně líčí, jak se na podzim roku 1837 s Milutinovićem v Praze seznámil. „*Milutinović byl hospodou u Zlatého anděla v Celetné ulici, a když jsem jej navštívil, uvítal mne srdečně.*“ Milutinovićovu postavu a chování pak popsal Malý takto: „*Pomyslete si malého a složitého muže s vysokým čelem, vzezření vlnitého a příjemného, v národním kroji srbském, jmenovitě v širokých plundrách, který nemůže ani na chvílku pokojně státi, nýbrž rychlými kroky přechází přes pokoj, a každá žilka v něm hraje a z úst výmluvný proud řeči se line – a máte Milutinoviče*“. J. Malý se od Milutinoviče dověděl o „*neutěšeném obraze srbských poměrů*“, kde „*ještě všecko jest nehotovo*“. Básníkovo vyprávění o své zemi bylo dosti smutné, neboť zde „*mezi lidem polobarbarským*“ vládnu orientální způsoby a kují se pikle. „*Byl to milý večer, který jsem strávil s Milutinovićem, jenž se svou přítomností, veselostí myslí a neustálou*

55 Bechyňová, V.: cit. dílo, s. 128.

56 Malý, J.: *Vzpomínky i úvahy starého vlastence*, Praha 1872.

57 Tamtéž, s. 86.

pohyblivostí učinil na mne dojem nehynoucí“ – končí Jakub Malý své vzpomínky na srbského básníka.⁵⁸

O Simu Milutinovičovi Sarajlijovi se vědělo v českém kulturním prostředí také v dalších desetiletích. Psalo se o něm, že je to znamenitý básník a sběratel srbských lidových písní a že je autorem „*hrdinské básně z bojů za osvobození Srbska Srbijanka, která upoutala i pozornost Goethovu*“.

Už téměř sto padesát let se v srbské literární historii šíří mylný názor, že Milutinovičovu Srbijanku přeložil do němčiny Němec Karl Herlossohn. Skutečnost je však zcela jiná. Za svého pobytu v Lipsku se Milutinovič roku 1825 seznámil s Karlem Herlossohnem – Herlošem (1804–1849). Byl to sice lipský rodák, filozofii však studoval v Praze, pak pobyl mj. tři roky ve Vídni a roku 1823 se vrátil do Prahy, kde působil jako učitel. Herloš znal výborně nejen česky, nýbrž měl přehled také o jiných slovanských jazycích. Své novely a historické romány sice psal německy, ale náměty čerpal z českých dějin a inspiroval se díly českých autorů.

Když se roku 1825 K. Herloš vrátil do Lipska, seznámil se zde se Simou Milutinovičem. Herlošovy vzpomínky na jeho styky se srbským básníkem reprodukoval pak Karel Sabina v nástinu Herlošova životopisu.⁵⁹ „*Seznámiv se se mnou (...), zvěděl, že jsem Čech a že jsem ve Vídni i s jinými slovanskými jazyky zanášel se*“ – vzpomínal Herloš. „*Žádal mne, abych ho navštívil, že spolu se o překlad pokusíme, a půjde-li to, že mi dá dukát za arch. Vyskočiv radostí, přislíbil jsem*“.⁶⁰

Karel Herloš vyprávěl, jak těžko se jim srbské verše do němčiny překládaly, protože neměli žádný srbsko–německý slovník a museli si vypomáhat slovníkem „*ruským a českým*“ i přesto, že Milutinovič „*mluvil sice hbitě, ale nepravdělně německy*“. „*Po pěti dlouhých hodinách jsme ukončili první zpěv, asi čtyři tištěné stránky. (...) A tak to šlo tři dny*“.⁶¹

Ze Sabinova výkladu je patrný Herlošův vztah k Jihoslovanům, který se projevilo mj. dvousvazkovým románem *Černohorci* a překládáním srbských lidově slovesných textů do němčiny. „*Ale vypravoval mi (Milutinovič – pozn. moje; ID) při denních našich schůzkách všelijaké historie, báchorky a pověsti srbské, jež jsem si pilně zapisoval a do Baumgartnerových módních novin posílal. Pak mi byl nápomocný u překládání větší srbské básně Povstání Dayi ze sbírky Vu-ka Stefanoviče, kterouž jsem do Morgenblattu poslal*“.⁶²

58 Tamtéž, s. 99.

59 Sabina, K.: *Karel Herloš*. Vybrané spisy, sv. III. K vydání připravil Jan Thon, Praha 1916, s. 232–261.

60 Tamtéž, s. 243.

61 Tamtéž.

62 Tamtéž, s. 244.

Podle srbského rukopisu paní Marie Milutinovičové, „vdovy Šimonovy, la-skavě zasláného,“⁶³ vypsal roku 1853 v týdeníku Lumír „pestré životní osudy básníkovy“ Ludvík Rittersberg (1809–1858). Byl skladatelem, učitelem zpěvu, autorem historických prací odborných i beletristických i příspěvků o životě lidu v Haliči, kde ve 40. letech žil. Psal např. do časopisu Ost und West, Květů, Časopisu Českého muzea, Včely aj. Roku 1853 byl redaktorem Agrarzeitung. Pravděpodobně právě v Záhřebu se mu podařilo získat od Milutinovičovy vdovy podrobný básníkův životopis. Přináší bohaté faktické informace a místy má obranný charakter. Třebaže L. Rittersberg píše, že básníkův životopis napsala jeho manželka, domnívám se, že byl (aspoň v hrubých rysech) sepsán přece jen Simou Milutinovičem. Jeho žena jej ovšem s největší pravděpodobností doplnila o obrannou pasáž proti pomluvám.

Ludvík Rittersberg považoval za nezbytné doplnit básníkův životopis obsáhlým závěrem. V něm upozorňoval čtenáře, že Milutinovičův život byl „neobyčejně dobrodružný“ a že by „ouplné, zevrubné popsání bouřlivě zmítaného živobytí tohoto výtečníka slovanského velkolepé dílo poskytnouti mohlo, jemuž by co do zajímavosti a rozmanitosti sotva který román se vyrovnal“.⁶⁴

Českým čtenářům nechtěl Rittersberg zamlčet také některé jemu „ústně sdělené podrobnosti“ o básníkově životě a také poskytl základní informace o jeho „důstojné družce“, která mu „v jeho vlastních verších jistá slova i obraty podle vkusu svého přepracovávala, i přesvědčil se ne bez podivení, že jeho verše při těchto změnách jenom získaly“.⁶⁵

Rittersbergovy doplňky básníkovu životopisu měly za cíl ještě více zdůraznit, že „Milutinovičova díla vynikají bodrostí citu, bystrostí ducha, smělou, vznešenou obrazotvorností a nad míru vřelou láskou k národu i vlasti“. A to ho stavělo „do první řady věštců slovanských“.⁶⁶

Není mi známo, že by podobný Milutinovičův životopis s tak vysokým hodnocením jeho činnosti a jeho básnického díla (o sběratelské činnosti v oblasti lidových písní není v životopise ani v doplňcích k němu žádná zmínka) vyšel v jiné slovanské zemi, ať už za básníkovu života nebo po jeho smrti.

Jméno sarajevského rodáka bylo uváděno v přehledu jihoslovanských literatur v naučných slovnících,⁶⁷ kompendiích dějin slovanských literatur⁶⁸ nebo v nejnovějších lexikonech „spisovatelů světa“.⁶⁹

63 Rittersberg, L.: *Šimon Milutinovič. Životopisný nástin*. Lumír, roč. III., Praha 1853, s. 61–63; 83–85.

64 Tamtéž, s. 84.

65 Tamtéž, s. 85.

66 Tamtéž, s. 84.

67 *Ottův Slovník naučný*, sv. XIII, Praha 1898, s. 361–506.

68 *Máchal, J.: Slovanské literatury, I–III*, Praha 1922–1929.

69 *Malá encyklopédia spisovateľov sveta*. Spracoval kolektív autorov. Zostavovateľ

Závěrem můžeme říci, že mnozí čeští vlastenci se seznámili se srbským básníkem osobně v době jeho návštěv Prahy ve 20. a 30. letech 19. století⁷⁰ a že obrozenská inteligence znala Milutinovičovo básnické a sběratelské dílo. Obdivně i kriticky je hodnotil zejména P. J. Šafařík. Svůj vztah k Milutinovičovi a k jeho básnické tvorbě však vyjádřil také např. Fr. Palacký, J. J. Jungmann, J. Kollár a L. Štúr. Vedle Vuka Karadžiče, J. Kopitara, Lj. Gaje aj. patřil Sima Milutinovič Sarajlija k významným představitelům česko-slovensko-jihoslovanských kulturních styků v první polovině minulého století.

Ján Juríček, Bratislava 1978, s. 380.

70 Češi a Jihoslované v minulosti, s. 239.